

Tijdschrift voor Neerlandistiek in Scandinavië en ommelanden

Hein van der Voort
November 2006

HET NEGERHOLLANDS EEN UITGESTORVEN CREOLTAAL VAN DE MAAGDENEILANDEN

Inleiding: de begrippen Pidgins en Creooltalen

Pidgins en creooltalen worden in de taalkunde vaak als een aparte groep onderscheiden op grond van het feit dat zij nieuw zijn ontstaan uit de noodzaak van communicatie tussen twee of meer groepen mensen die wederzijds onverstaanbare talen spreken. Zij verschillen van andere natuurlijke talen in dat zij niet zijn ontstaan door geleidelijke taalverandering van een andere of eerdere taal, en zij kunnen dan ook niet in de reguliere taalfamilies ondergebracht worden. Het zijn talen waarvan het ontstaansmoment in principe vast te stellen is: vóórdat de betreffende groepen mensen in contact kwamen bestond de resulterende pidgin- of creooltaal niet.

Een pidgintaal is een taal met een beperkte woordenschat en een eenvoudige grammatica die kan ontstaan wanneer twee of meer volken elkaar niet verstaan maar toch regelmatig met elkaar willen communiceren. Dit zijn vooral talen die tijdens handelscontacten geleerd en gebruikt worden, maar die men niet als moedertaal leert. Het gebruik van een pidgin is doorgaans beperkt tot contact tussen mensen van verschillende groepen, en niet binnen deze groepen, en de verwerving ervan is per definitie een geval van tweede taalverwerving. De woordenschat van pidgintalen bevat doorgaans woorden uit alle talen van de groepen die regelmatig deelnemen aan het contact, waarbij het merendeel van de woorden uit de taal van de meest dominante groep afkomstig zijn. De grammatica bevat structuren van onduidelijke herkomst.

Een creooltaal is eveneens een taal die ontstaan is uit het contact tussen twee of meer volken. Creooltalen verschillen principieel van pidgintalen in het feit dat zij als moedertaal geleerd worden en dat zij een volwaardige woordenschat en grammatica hebben. Daardoor doen creooltalen qua gebruiksmogelijkheden en expressief bereik niet onder voor talen zoals het Nederlands, die zich gradueel hebben ontwikkeld. Een belangrijk kenmerk van creooltalen is dat de woordenschat doorgaans uit één bepaalde herkenbare taal afkomstig is, terwijl de grammatica grotendeels niet tot een specifieke taal te herleiden is. Een ander belangrijk kenmerk is dat de grammaticale structuur van de verschillende creooltalen op de wereld vaak zeer specifieke overeenkomsten vertoont, ook wanneer er geen directe relaties tussen deze creooltalen zijn.

Het is niet precies duidelijk hoe creooltalen ontstaan. De veelbesproken theorie dat zij ontstaan uit pidgintalen die als moedertaal worden geleerd is niet bewezen. Het is wel duidelijk dat vele creooltalen verbonden zijn met het ontstaan van nieuwe volken, vaak onder extreme omstandigheden zoals slavernij.

Overal op de wereld kunnen pidgin- of creooltalen ontstaan, en er zijn er enkele honderden bekend. De studie van creooltalen vertegenwoordigt een fascinerend deelgebied van de taalwetenschappen dat de afgelopen decennia sterk in opkomst is geweest, en tegenwoordig een respectabele, geëmancipeerde positie heeft verworven: de creolistiek. De gemeenschappelijke kenmerken van creooltalen zijn te opvallend en te intrigerend om te worden genegeerd, en de pogingen om ze te verklaren hebben consequenties voor zowel de theoretische taalkunde als voor de geschiedenis, de sociologie en de psychologie. Voor een grondig historisch en taalkundig overzicht van pidgin- en creooltalen in het algemeen, zie Holm (1988, 1989). Enkele goede inleidingen in het onderwerp taalcontact zijn Arends et al. (1995), Mühlhäusler (1997), Romaine (1988). Twee belangrijke tijdschriften op dit gebied zijn *Études Creoles* en *Journal of Pidgin and Creole Languages*. In de volgende secties zal ik de historische context en de kenmerkende eigenschappen van het Negerhollands als creooltaal bespreken.

Het opmerkelijke Negerhollands: de sociaal-historische context

Door het taalcontact dat de slavenhandel tussen West Afrika en de planters in het Caribisch gebied met zich meebracht, zijn hier veel creooltalen ontstaan. Deze worden vaak gekenmerkt door lexicons met een Europese herkomst en grammaticale systemen met een veelal onbekende herkomst. Op één groepje eilanden, de Deense Maagdeneilanden, sinds 1917 de U.S. Virgin Islands, werd een op het Nederlands gebaseerde creooltaal gesproken, het Negerhollands. Een staaltje hiervan vindt men hieronder. Dit is een stukje laat-18e eeuwse text uit de grammatica van Magens (1770:52-53). Het betreft een dialoog tussen twee slaven. Zij noemen elkaar Carabeer wat wil zeggen dat zij ooit met hetzelfde schip zijn gekomen.

<i>Dag, Carabeer!</i>	<i>Dag, wat ju le loop?</i>	<i>Mie loop na ons Plantaj.</i>
dag vriend	dag wat 2EV ASP loop	IEV loop PREP IMV plantage
'Dag vriend!'	'Dag, waar ga je heen?'	'Ik ben op weg naar onze plantage.'

<i>Da wa gut ju sa due daso?</i>	<i>Mie sa seg na die Meesterknegt</i>
EMP wat ding 2EV WIJZ doe daar	IEV WIJZ zeg PREP BEP voorman
'Wat ga je daar doen?'	'Ik ga de voorman zeggen...'

<i>for lastaen maek Jeet klaer.</i>	<i>Ju Meester le loop na Plantaj?</i>
VOEG laat maak eet klaar	2EV meester ASP loop PREP plantage
het eten klaar te maken.'	'Gaat je meester naar de plantage?'

Ja, en Ju Meester sa rie mit hem. Da diemaek mie Meester ka stier mie
ja en 2EV meester WIJZ rij met 3EV EMP daarom IEV meester ASP stuur IEV
'Ja, en jouw meester zal met hem samen rijden.' 'Daarom stuurde mijn meester me...

for hael sie Kabaj, en for lastaen beslae die.
VOEG haal BEZ paard en FOR laat beslaan BEP
om zijn paard te halen, en om het te laten beslaan.'

Da Ju sa loop mit hem? Neen, mie mut blief na Hus for pas op.
EMP 2EV WIJZ loop met 3EV nee IEV moet blijf PREP huis VOEG pas op
'Zul je samen met hem gaan?' 'Nee, ik moet thuisblijven om op te passen.'

Dat wie sa loop mit hem? Die ander Vutbaj.
EMP wie WIJZ loop met 3EV BEP ander bediende
'Wie zal dan met hem gaan?' 'De andere bediende.'

Mie wens da Ju ha mut loop mit, fordiemaek mie no keer
IEV wil dat 2EV TIJD moet loop met omdat IEV NEG wil
'Ik zou willen dat jij mee moest gaan, omdat ik geen zin heb...

for maek Maet mit die ander. Adjoe.
VOEG maak maat met BEP ander adieu
om met die ander vrienden te zijn.' 'Tot ziens.'

Ondanks het feit dat Nederland in de 17e eeuw de grootste koloniale macht ter wereld was, en ondanks dat het een tijdlang de slavenhandel heeft gedomineerd, zijn de meeste creooltalen in de voormalige Nederlandse koloniën op het Engels, Portugees of andere talen gebaseerd. In Suriname worden verschillende creooltalen gesproken waaronder de lingua franca Sranan Tongo die op het Engels is gebaseerd. Op de Nederlandse Bovenwindse Eilanden wordt ook een gecreoliseerd Engels als lingua franca gebruikt, en op de Benedenwindse Antillen wordt Papiamentu gesproken, een Iberisch (dat wil zeggen: Spaans en Portugees) gebaseerd creools. In Nederlands-Indië werd overal het Pasar Maleis gebruikt als contacttaal, hetgeen vooral gebaseerd is op het Maleis, een Austronesische taal.

Nederlands gebaseerde taalvormen als het Javindo en het Petjo van Nederlands-Indië zijn nooit als lingua franca gebruikt, en talen als het Berbice Nederlands en Skepi Dutch van Brits Guyana, het Jersey Dutch van New England en de Flaai Taal van Zuid Afrika waarschijnlijk slechts in beperkte mate.

In vergelijking met de tientallen Engelse, Franse en Iberische creooltalen is het Nederlands als lexificatietaal dus sterk ondervertegenwoordigd. Een van de redenen hiervoor is waarschijn-

lijk dat de Nederlanders in de tijd van de koloniale expansie zelf vaak andere talen spraken. John Holm (1989) vermeldt verder in zijn werk nog het feit dat er al Portugees-gebaseerde creooltalen als lingua franca werden gesproken in de gebieden die de Nederlanders op de Portugezen veroverden. Daarbij duurde de koloniale dominantie van de Nederlanders niet zo lang als die van de daaropvolgende Engelsen, die tot vele Engels-gebaseerde creooltalen heeft geleid. Wanneer men deze feiten aanschouwt moet men wel concluderen dat het Negerhollands in vele opzichten een uitzonderlijke taal is. De eilanden waar het werd gesproken, St. Thomas, St. Jan en St. Croix, zijn nooit in Nederlandse handen geweest. Toch fungeerde het hier als lingua franca en als meestgesproken moedertaal in verschillende sociolecten.

De verklaring is dat ondanks dat de Maagdeneilanden sinds het begin van de 18e eeuw aan Denemarken hebben toebehoord, ze voornamelijk door Nederlanders (en met name Zeeuwen) gekoloniseerd zijn. Het Negerhollands is een erfenis uit de tijd van de slavernij. De taal is mogelijk al aan het eind van de zeventiende eeuw uit het contact tussen Nederlandse plantage-eigenaars en hun Afrikaanse slaven op de Maagdeneilanden ontstaan. Volgens alternatieve hypothesen liggen de wortels van het Negerhollands óf in de Nederlandse slavenforten op de West-Afrikaanse kust, óf op andere bovenwindse eilanden zoals St. Eustatius, waarvandaan Nederlandse planters in 1672 door de Engelsen werden verdreven.

Tussen 1730 en 1830 werd het Negerhollands in verschillende dialecten door alle lagen van de bevolking gesproken, in het bijzonder op de plantages. De taal werd het meest en het langst op St. Thomas en St. Jan gesproken. Op St. Croix werd het Negerhollands veel minder gesproken omdat dit eiland vooral door Engelsen werd gekoloniseerd. Het Negerhollands werd overal geleidelijk aan verdrongen door Engels creools, maar het was de afschaffing van de slavernij die in 1848 de definitieve neergang van het Negerhollands inluidde. Vanaf het eind van de negentiende eeuw heeft de taal qua sprekersaantallen een kwijnend bestaan geleid. In 1987 is op hoge leeftijd de laatst bekende moedertaalspreker overleden, Ms. Stevens.

De oudste bron waarin het Negerhollands wordt genoemd is een dagboeknotitie uit 1736 van de Hernhutter Friedrich Martin. Hierin noemt hij het Negerhollands *carriols* 'creools', hetgeen de eerste maal in de geschiedenis is dat naar een taal wordt verwezen met de term 'creools'.

Het Negerhollands is een van de best gedocumenteerde creooltalen. Het vroegst bekende Negerhollandse document is een door een slaaf geschreven brief uit 1737. Tenminste van 1737 tot 1768 is er een briefwisseling in het Negerhollands geweest tussen de plantageslaven en Hernhutters en andere gelovigen in andere Moravische centra. De Duitse taalkundige Stein heeft in 1982 ongeveer 150 'Slavenbrieven' uit deze periode in de archieven te Herrnhut ontdekt (Stein & Beck, te verschijnen). Daarnaast is er een aantal Negerhollandse vertalingen van bijbelboeken in manuscriptversie in deze archieven aangetroffen, alsmede een grammatica en een woordenboek (Stein 1986, 1996). De Hernhutters hebben tussen 1765 en 1833 alfabetiserings- en psalmboekjes en een bijbelvertaling in het Negerhollands gepubliceerd. Zendingen van de Deense Lutherse kerk hebben tussen 1770 en 1834 soortgelijk materiaal uitgegeven,

waaronder een grammatica naar Latijns model. Deze grammatica (Magens 1770) is de vroegst bekende gedrukte grammatica van een creooltaal ooit. Gedurende de drie eeuwen van haar bestaan is het Negerhollands natuurlijk niet stil blijven staan, maar heeft een ontwikkeling doorgemaakt. Het Negerhollands van de vroege bronnen verschilt dan ook behoorlijk van de variant van de 20e eeuwse bronnen, zoals De Josselin de Jong (1926). Het Negerhollands van de laatste spreker, Ms. Stevens, is uitvoerig bestudeerd en gedocumenteerd door Gilbert Sprauve (1985, 1990) en Robin Sabino (1990, 1996).

Taalkundige structuren: het Negerhollands als creooltaal

Wat betreft de typologisch-taalkundige onderscheidingsgrond voor creoltalen als aparte groep; het stukje tekst hierboven laat zien dat het Negerhollands aan alle belangrijke voorwaarden voldoet. Waar ook ter wereld ontstaan, en hoe verschillend hun lexicons ook kunnen zijn, creoltalen hebben een aantal kenmerken gemeen. Dat het Negerhollands hierop geen uitzondering vormt wil ik hieronder toelichten aan de hand van een aantal specifieke voorbeelden. Heel karakteristiek voor creoltalen is een onveranderlijke SVO (Subject-Verbum-Object) woordvolgorde, en die zien we ook hier in alle voorbeelden, zoals in (1) en (2):

(1) vorwaarom Joe a ka doe ons die?
waarom IEV TIJD ASP doe IMV BEP
S V IO DO
'waarom heb je ons dat aangedaan?'

(2) as sender woon na die Stadt
als 3MV woon PREP BEP stad
S V PO
'omdat zij in de stad wonen'

Hoewel het Nederlands verantwoordelijk is voor het grootste deel van de woordenschat van het Negerhollands, zijn de grammaticale structuren sterk verschillend. We zien in deze voorbeelden duidelijk dat ook in de vragende zin en de bijzin in het Negerhollands het werkwoord tussen het onderwerp en de voorwerpen in staat. In het Nederlandse equivalent is de woordvolgorde verplicht SOV.

Voorbeeld (1) toont onder andere ook aan dat noties als Tijd en Aspect als aparte preverbale partikels, ofwel langs analytische weg, kunnen worden uitgedrukt. Ook Wijze wordt op deze manier uitgedrukt, zoals sommige andere voorbeelden laten zien.

En in voorbeeld (3) hieronder zien we dat dezelfde pronomina optreden in verschillende syntactische functies:

- (3) mi boek mi na voor Em
IEV buk IEV PREP voor 3EV
'ik buk mij voor hem'

In het Nederlands worden verschillende pronomina gebruikt, afhankelijk van hun functie in de zin; bijvoorbeeld ik als Subject, en mij als Object. In het Negerhollands is het in beide gevallen mi.

Het pronomen van de derde persoon meervoud in voorbeeld (2) wordt ook als analytische meervouds-markering van het zelfstandig naamwoord gebruikt:

- (4) die kabaj sender
BEP paard 3MV
'de paarden'

De multifunctionaliteit van grammaticale en lexicale morfemen is een veelvoorkomend verschijnsel in creooltalen. En in het algemeen worden creooltalen door analytische in plaats van synthetische grammaticale structuren gekenmerkt. De voorbeelden van het Negerhollands zijn in tegenstelling tot hun Nederlandse equivalenten dan ook vrijwel gespeend van inflectionele morfologie.

Net als vele andere creooltalen kent ook het Negerhollands de zogeheten seriële werkwoordconstructies. Dit zijn ketens van werkwoorden met functies die in andere talen door voegwoorden, voorzetsels, bijwoorden etc. worden vervuld. De onderdelen van een seriële werkwoordconstructie drukken samen echter één handeling uit. Tijd wordt gewoonlijk eenmalig uitgedrukt, en wel vóór het eerste werkwoord in de constructie. In het volgende voorbeeld wordt de combinatie van 'lopen' en 'zich leggen' gebruikt in de betekenis van 'gaan liggen':

- (5) mie ha loop lej neer for lo slaep
IEV TIJD loop lig neer VOEG ASP slaep
'ik ging liggen om te slapen' (fig. 'ik ging naar bed')

De herkomst van het partikel lo in dit voorbeeld is overigens omstreden. Het kan zowel progressief aspect als irrealis wijze uitdrukken, en zou zowel van het Nederlandse lopen als - onder invloed van het Papiamento - van het Portugese logo 'gaww' afkomstig kunnen zijn (Hans den Besten, p.c.). De constructie is wat duidelijker in de overgankelijke vorm, waarbij de samenstellende werkwoorden verschillende onderwerpen of voorwerpen hebben:

(6) Stier mie loop na Ju Plantaj
stuur IEV loop PREP 2EV plantage
'stuur mij naar Uw plantage'

(7) Mi breng die kom
IEV breng BEP kom
'ik breng het'

De volgende zin is een voorbeeld van een zogeheten 'predicate cleft' constructie, waarbij een kopie van het werkwoord voorop wordt geplaatst om het Focus te verlenen:

(8) Da slaep mi ka slaep
EMP slapen IEV ASP slaap
'Het is slapen wat ik heb gedaan'

In voorbeeld (5) en (9) zien we het gebruik van een voegwoord met de vorm for, vor of voor ter markering van infinitieve en finale zinnen:

(9) vordaarom mi a ka kom voor doop met Water.
daarom IEV TIJD ASP kom VOEG doop met water
'daarom ben ik gekomen om te dopen met water'

De vorm fu vind je in creooltalen en pidgins over de hele wereld terug (Bakker 1987).

In het onderzoek naar het ontstaan van creooltalen is aandacht voor de reconstructie van de oorspronkelijke contactsituaties van groot belang en hierbij worden meer en meer archieven geraadpleegd en bronnen uit verschillende disciplines betrokken, zoals kolonisatie- en economische geschiedenis, historische demografie, archeologie etc. De belangrijkste bronnen zijn natuurlijk de linguïstische en de meta-linguïstische getuigenissen, maar omdat het creools doorgaans geen geschreven traditie kende, en dat ook niet waardig werd geacht, zijn zulke bronnen zeldzaam. Het Negerhollands is een creooltaal waarover gelukkig wel veel directe historische bronnen zijn, en er duiken er in de archieven ook nog regelmatig nieuwe op.

De studie van creooltalen is een belangrijk onderdeel van de Algemene Taalwetenschap. Creooltalen vormen een waardevol testgebied voor bepaalde theorieën over universalia, die bij andere talen door hun historische 'ruis' moeilijker te bewijzen zijn. Voor taalhistorici zijn creooltalen interessant omdat veranderingsprocessen binnen creooltalen nogal snel lijken te verlopen.

Het overgeleverde materiaal in het Negerhollands is niet alleen zo waardevol omdat het een Nederlands gebaseerde creooltaal betreft, maar ook omdat de eerste bronnen relatief dicht bij het vermoedelijke ontstaansmoment van de taal staan. Voorts wordt de betrouwbaarheid

van deze vroege bronnen aanzienlijk bevorderd doordat zij door twee onafhankelijke getuigen zijn geleverd: een groep bronnen is afkomstig uit een Duitse missietraditie, en de andere groep komt uit de Deense Lutheraanse missie. Tenslotte is het Negerhollands gedurende een lange periode van 250 jaar gedocumenteerd.

De voorbeelden in dit stukje zijn allemaal afkomstig uit 18e-eeuwse bronnen. Voor teksten uit de vroege 20e eeuw kan men het beste de Josselin de Jong (1926) raadplegen. Van Rossem en van der Voort (1996) bevat een anthologie van teksten uit alle ontwikkelingsfasen van het Negerhollands. Een belangrijk ouder overzichtswerk over het Negerhollands is van Hesseling (1905). Aanvullingen hierop zijn te vinden in de inleiding van voorgenoemde anthologie en in Den Besten en Van der Voort (1999).

Literatuur

Arends, Jacques, Pieter Muysken, Norval Smith (red.). (1995) *Pidgins and creoles: an introduction*, Creole Language Library volume 15, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

Bakker, Peter. (1987) "A Basque nautical pidgin: a missing link in the history of FU", in: *Journal of Pidgin and Creole Languages*, 2/1:1-30.

Besten, Hans den & Hein van der Voort. (1999) "Negerhollands and the Atlantic English Creoles: comparative remarks", in: Philip Baker & Adrienne Bruyn (red.), *St Kitts and the Atlantic Creoles: The Texts of Samuel Augustus Mathews in Perspective*, Westminster Creolistics Series 4, London: University of Westminster Press, pp. 387-417.

Hesseling, D. C. (1905) *Het Negerhollands der Deense Antillen: Bijdrage tot de Geschiedenis der Nederlandse Taal in Amerika*, Leiden: Sijthoff.

Holm, John. (1988) *Pidgins and creoles, vol I: Theory and structure*, Cambridge: Cambridge University Press.

Holm, John. (1989) *Pidgins and creoles, vol II: Reference survey*, Cambridge: Cambridge University Press.

Josselin de Jong, J. P. B. de. (1926) *Het Huidige Negerhollandsch (Teksten en Woordenlijst)*, Verhandelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam, Nieuwe Reeks, Deel 26, no. 1.

Magens, Jochum Melchior. (1770) *Grammatica over det Creolske sprog, som bruges paa de trende Danske Eilande, St. Croix, St. Thomas og St. Jans i Amerika. Sammenskrevet og opsat af en paa St. Thomas indföd Mand, Kiöbenhavn: Gerhard Giese Salikath.*

Mühlhäusler, Peter. (1997) *Pidgin and creole linguistics* [expanded and revised edition of 1986], Westminster Creolistics Series 3, London: Westminster University Press.

Romaine, Suzanne. (1988) *Pidgin and creole languages*, London: Longman.

Rossem, Cefas van & Hein van der Voort (red.). (1996) *Die Creol Taal: 250 years of Negerhollands texts*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Sabino, Robin. (1990) *Towards a Phonology of Negerhollands: An Analysis of Phonological Variation*, PhD dissertatie, University of Pennsylvania.

Sabino, Robin. (1996) "A peak at death: Assessing continuity and change in an underdocumented language", in: *Language Variation and Change*, 8:41-61.

Sprauve, Gilbert A. (1985) *Maritšimát en Stédifi, the story of Black Witch and Ground Dove as told by Mrs. Alice Stevens* [Cassette tape and transcription in Negerhollands and English]. St. Thomas: College of the Virgin Islands.

Sprauve, Gilbert A. (1990) "Dutch Creole/English Creole distancing: historical and contemporary data considered", in: *International Journal of the Sociology of Language*, 85:41-50.

Stein, Peter. (1986) "The Documents concerning the Negro-Dutch Language of the Danish Virgin Islands, St. Thomas, St. Croix, and St. John - Negerhollands -, in the Unitäts-Archiv (Archives of the Moravian Brethren) at Herrnhut. A Commented Bibliography.", in: Hans den Besten (red.), *Papers on Negerhollands, the Dutch Creole of the Virgin Islands*, Amsterdam Creole Studies IX, Publikaties van het Instituut voor Algemene Taalwetenschap no. 51, pp. 19-31.

Stein, Peter. (red.). (1996) *Christian Georg Andreas Oldendorp: Criolisches Wörterbuch: erster zu vermehrender und wo nöthig zu verbessernder Versuch, sowie das anonyme J.C. Kingo zugeschriebene Vestindisk Glossarium*, *Lexicographica Series Maior* 69, Tübingen: Niemeyer.

Stein, Peter, & Hartmut Beck. (t.v.) [Kommentierte Ausgabe der Sklavenbriefe aus St. Thomas 1737-1768].

Afkortingen

ASP ..... aspect

BEP ..... bepaaldheid (lidwoord of aanwijzend voornaamwoord)

BEZ ..... bezittelijk/wederkerig

EMP ..... nadruk

EV ..... enkelvoud

MV ..... meervoud

NEG ..... ontkennend

PREP ..... naar/in/op/bij/etc.

TIJD ..... werkwoordstijd

VOEG ..... voegwoord

WIJZ ..... werkwoordswijze

1 ..... eerste persoon

2 ..... tweede persoon

3 ..... derde persoon